

COSMIN-FLORIN BIRIȘ

Relațiile dintre ortodocși și romano-catolici
la începutul mileniului al III-lea

Cosmin-Florin Biriş

**RELAȚIILE DINTRE ORTODOCȘI
ȘI ROMANO-CATOLICI
LA ÎNCEPUTUL MILENIULUI AL III-LEA**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2025

Referenți științifici:

Pr. prof. univ. dr. habil. Gabriel-Viorel Gârdan

Pr. lect. univ. dr. Ioan-Tănase Chiș

Imagine copertă: icoană realizată de asist. univ. drd.

Gabriel-Ștefan Solomon

ISBN 978-606-37-2384-1

**© 2025 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice
mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedep-
sește conform legii.**

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel.: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

<https://biblioteca.ubbcluj.ro/>

*Soției mele, MARIANA,
Copiilor noștri, TEODORA și ALEXANDRU,
Mamei mele, FLOARE,
Mulțumiri pentru înțelegere
și pentru timpul dăruit în încropirea acestei cărți*

Cuprins

PREFAȚĂ	
RELAȚIILE DINTRE ORTODOCȘI ȘI ROMANO-CATOLICI LA ÎNCEPUTUL MILENIULUI AL III-LEA: UN STUDIU DE CAZ PENTRU TIPOLOGIA RELAȚIILOR ECUMENICE ACTUALE	11
Deschiderea spre dialog sau dimensiunea ecumenică a teologiei ortodoxe contemporane	11
Relațiile dintre Ortodocși și Romano-Catolici la începutul mileniului al III-lea.....	19
INTRODUCERE.....	27
PARTEA I	
ÎNTÂLNIRILE COMISIEI MIXTE DE DIALOG ÎNTRE ORTODOCȘI ȘI ROMANO-CATOLICI.....	43
1. Dialogul dintre ortodocși și romano-catolici în secolul al XX-lea.....	43
1.1. <i>Apariția Comisiei mixte de dialog</i>	45
1.1.1. Primele întâlniri oficiale pregătitoare ale dialogului teologic bilateral	46
1.1.2. Alcătuirea Comisiei mixte și începerea dialogului teologic.....	53
1.2. <i>Întâlnirile Comisiei mixte de dialog teologic în secolul al XX-lea</i>	58
1.2.1 Prima adunare generală a Comisiei mixte de dialog teologic (Patmos și Rhodos 1980).....	58
1.2.2. A doua adunare generală a Comisiei mixte de dialog teologic (München 1982).....	61

1.2.3. A treia adunare generală a Comisiei mixte de dialog teologic (Creta 1984).....	65
1.2.4. A patra adunare generală a Comisiei mixte de dialog teologic (Bari 1986, 1987).....	69
1.2.5. A cincea adunare generală a Comisiei mixte de dialog teologic (Valaamo 1988).....	72
1.2.6. A șasea adunare generală a Comisiei mixte de dialog teologic (Freising 1990).....	76
1.2.7. A șaptea adunare generală a Comisiei mixte de dialog teologic (Balamand 1993).....	78
1.3. <i>Scurtă privire de ansamblu asupra Documentelor oficiale</i>	80
1.4. <i>Dialogul teologic dintre ortodocși și romano-catolici pe continentul nord-american</i>	86
1.4.1. Începutul dialogului	88
1.4.2. Chestiuni practice.....	90
1.4.3. Chestiuni teologice.....	94
1.4.4. Reacții comune cu privire la Documentele întrunirilor Comisiei mixte de dialog teologic.....	104
1.4.5. Reacții cu privire la situația Bisericilor unite din Europa de Est și problema uniaticismului.....	112
2. <i>Întâlnirile Comisiei mixte după anul 2000</i>	116
2.1. <i>Întâlnirea Comisiei mixte de la Baltimore – 2000</i>	116
2.1.1. Membrii Comisiei.....	117
2.1.2. Desfășurarea întâlnirii	118
2.1.3. Documente oficiale/comunicate	120
2.1.4. Receptare: în mediul teologic și laic	122
2.2. <i>Întâlnirea Comisiei mixte de la Belgrad – 2006</i>	123
2.2.1. Membrii Comisiei.....	125
2.2.2. Desfășurarea întâlnirii	127
2.2.3. Documente oficiale/comunicate	131
2.2.4. Receptare: în mediul teologic și laic	131
2.3. <i>Întâlnirea Comisiei mixte de la Ravenna – 2007</i>	133
2.3.1. Membrii Comisiei.....	135
2.3.2. Desfășurarea întâlnirii	137
2.3.3. Documente oficiale/comunicate	139
2.3.4. Receptare: în mediul teologic și laic	144
2.4. <i>Întâlnirea Comisiei mixte de la Paphos – 2009</i>	145

2.4.1. Membrii Comisiei	146
2.4.2. Desfășurarea întâlnirii	147
2.4.3. Documente oficiale/comunicate	149
2.4.4. Receptare: în mediul teologic și laic	150
2.5. <i>Întâlnirea Comisiei mixte de la Viena – 2010</i>	152
2.5.1. Membrii Comisiei	152
2.5.2. Desfășurarea întâlnirii	154
2.5.3. Documente oficiale/comunicate	155
2.5.4. Receptare: în mediul teologic și laic	155
2.6. <i>Întâlnirea Comisiei mixte de la Amman – 2014</i>	156
2.6.1. Membrii Comisiei	157
2.6.2. Desfășurarea întâlnirii	158
2.6.3. Documente oficiale/comunicate	160
2.6.4. Receptare: în mediul teologic și laic	160
2.7. <i>Întâlnirea Comisie Mixte de la Chieti – 2016</i>	160
2.7.1. Membrii Comisiei	161
2.7.2. Desfășurarea întâlnirii	162
2.7.3. Documente oficiale/comunicate	163
2.7.4. Receptare: în mediul teologic și laic	166
2.8. <i>Întâlnirea Comisiei Mixte de la Alexandria – 2023</i>	169
2.8.1. Membrii Comisiei	169
2.8.2. Desfășurarea întâlnirii	170
2.8.3. Documente oficiale/comunicate	173
2.8.4. Receptare: în mediul teologic și laic	180
Concluzii	181

PARTEA A II-A

ÎNTÂLNIRILE DINTRE PAPI ȘI PATRIARHII ORTODOCȘI

ÎN MILENIUL AL III-LEA	185
------------------------------	-----

Prolegomene.....	185
------------------	-----

1. Întâlnirile dintre Papi și Patriarhii Bisericii Ortodoxe Române	186
--	-----

1.1. <i>Vizita Papei Ioan Paul al II-lea în România în pragul mileniului al III-lea – 1999</i>	189
--	-----

1.1.1. Desfășurarea întâlnirii	192
--------------------------------------	-----

1.1.2. Documente oficiale și comunicate.....	196
--	-----

1.1.3. Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic.....	198
1.2. <i>Vizita Patriarhului Teoctist la Vatican – 2002</i>	203
1.2.1. Desfășurarea întâlnirii	204
1.2.2. Documente oficiale și comunicate.....	206
1.2.3. Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic.....	210
1.3. <i>Vizita Papei Francisc în România – 2019</i>	211
1.3.1. Desfășurarea întâlnirii	212
1.3.2. Documente oficiale și comunicate.....	215
1.3.3. Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic.....	215
2. <i>Întâlnirile dintre Papi și Patriarhii Ecumenici</i>	219
2.1. <i>Patriarhul ecumenic Bartolomeu I și Papa Ioan Paul al II-lea – 2004</i>	221
2.1.1. Desfășurarea întâlnirii	222
2.1.2. Documente oficiale și comunicate.....	223
2.1.3. Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic.....	229
2.2. <i>Patriarhul ecumenic Bartolomeu I și Papa Benedict al XVI-lea – 2006</i>	230
2.2.1. Desfășurarea întâlnirii	231
2.2.2. Documente oficiale și comunicate.....	232
2.2.3. Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic.....	238
2.3. <i>Patriarhul ecumenic Bartolomeu I și Papa Francisc – 2014</i>	240
2.3.1. Desfășurarea întâlnirilor	241
2.3.2. Documente oficiale și comunicate.....	248
2.3.3. Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic.....	253
3. <i>Papa Francisc și Patriarhul Chiril – 2016</i>	257
3.1. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	260
3.2. <i>Documente oficiale și comunicate</i>	261
3.3. <i>Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic</i>	267
4. <i>Papa Francisc și Patriarhul Neofit al Bulgariei – 2019</i>	270
4.1. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	272
4.2. <i>Documente oficiale și comunicate</i>	273
4.3. <i>Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic</i>	275
Concluzii	277

PARTEA A III-A	
PERSPECTIVE COMUNE ASUPRA REALITĂȚILOR COTIDIENE.....	281
Prolegomene.....	281
1. Responsabilități.....	284
1.1. <i>Apeluri la pace în diferite situații conflictuale armate</i>	285
1.2. <i>Terorismul</i>	292
1.3. <i>Respectarea libertății religioase</i>	297
1.4. <i>Fenomenul migraționist</i>	301
2. Amprenta creștină în familie și în societate	305
2.1. <i>Instituția familiei creștine</i>	307
2.2. <i>Tinerii creștini</i>	310
2.3. <i>Secularismul</i>	313
3. Bioetică și mediul înconjurător	319
3.1. <i>Bioetică: fertilizarea in vitro, avortul și eutanasia</i>	321
3.2. <i>Consumerismul</i>	329
3.3. <i>Protejarea creației</i>	332
Concluzii	337
CONCLUZII FINALE	341
ANEXE	349
Anexa 1. Interviu acordat de PS Florentin Crihălmeanu (1959-†2021), episcop greco-catolic de Cluj-Gherla (2002-2021)	349
Anexa 2. Interviu acordat de Pr. conf. dr. Patriciu Vlaicu, Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca.....	359
Anexa 3. Interviu acordat de PS Petroniu Florea, episcopul Sălajului	365
BIBLIOGRAFIE	371
SUMMARY	401

PREFAȚĂ

Relațiile dintre Ortodocși și Romano-Catolici la începutul mileniului al III-lea: un studiu de caz pentru tipologia relațiilor ecumenice actuale

Deschiderea spre dialog sau dimensiunea ecumenică a teologiei ortodoxe contemporane¹

În anul 2016, în săptămâna Cincizecimii (18-26 iunie), contemporanii au fost martori la un eveniment care a intrat pentru eternitate în memoria colectivă a pleromei ortodoxe. Este vorba de Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe întrunit în Creta. Pregătit vreme de 55 de ani² și gândit ca expresie a unității ortodoxe, Sfântul și Marele Sinod al Bisericii celei Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică a reprezentat, fără îndoială, un moment major, un punct de cotitură³, pentru viața Bisericii Ortodoxe. Dincolo de aspectele legate de comuniunea liturgică și euharistică, de cele de politică

¹ Sub acest titlu reunim ideile principale din textele publicate anterior: Gabriel-Viorel Gârdan, *Dimensiunea ecumenică a educației teologice contemporane*, în Cristinel Ioja, Filip Albu, Tiberiu Ardelean (coord.), *Teologia în Universitate*, Editura Asta Museum, Sibiu, 2016, pp. 305-312 și Gabriel-Viorel Gârdan, *Misiune și Dialog. Exigențe ale teologiei academice contemporane*, în Daniel Mocanu (ed.), *In Homorem Pr. prof. univ. dr. Vasile Stanciu*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2018, pp. 217-226.

² Procesul de pregătire a acestui eveniment și deciziile presinodale pot fi urmărite la Mitropolit Damaskinos Papandreu, *Sfântul și Marele Sinod al Ortodoxiei: tematică și lucrări pregătitoare*, Ed. Trinitas, Iași, 1998 și Pr. Viorel Ioniță, *Hotărârile întrunirilor panortodoxe din 1923 până în 2009*, Ed. Basilica, București, 2009. Pentru varianta presinodală a documentelor puse în discuție vezi Pr. Viorel Ioniță, *Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe – Documente pregătitoare*, Ed. Basilica, București, 2016.

³ Particularitățile conceptului „punct de cotitură” pot fi urmărite la Mark A. Noll, *Momente cruciale în istoria Bisericii*, trad. de Corneliu Simuț, Ed. Logos, Cluj-Napoca, 2008, pp. 11-24.

ecleziastică sau chiar de geopolitică, trebuie reținută mai ales importanța teologică a sinodului, precum și deschiderile spre dialog.

În *Mesajul Sfântului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe*⁴ adresat de participanți poporului ortodox și tuturor oamenilor de bună voință este subliniat faptul că discuțiile și hotărârile sinodale reprezintă o căutare teologică fundamentată pe „certitudinea că Biserica nu viețuiește pentru sine”.

Într-un alt document sinodal intitulat *Enciclica Sfântului și Marelui Sinod* regăsim o serie de afirmații cu relevanță majoră pentru teologia contemporană. Semnatarii documentului susțin: „*Biserica Ortodoxă, fidelă acestei tradiții apostolice unanime și experienței sacramentale, constituie continuarea autentică a Bisericii celei Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică, după cum este mărturisită în Simbolul de credință și confirmată de învățătura Părinților Bisericii. Astfel, ea este conștientă de marea ei responsabilitate nu numai pentru trăirea autentică a experienței sale de către trupul eclezial, ci și pentru mărturia credibilă a adevărului înaintea tuturor oamenilor*”⁵.

Într-un alt capitol al aceluiași document se afirmă „*Lucrarea apostolică și propovăduirea Evangheliei, cunoscută ca misiune, stau la baza identității Bisericii, ca păstrare și respectare a poruncii Domnului: „Mergând învățați toate neamurile” (Matei 28, 19). Aceasta este suflarea de viață, pe care o insuflă Biserica în societatea umană și care îmbisericește lumea prin Bisericile locale nou-înființate de pretutindeni. În acest duh, credincioșii ortodocși sunt și trebuie să fie apostoli ai lui Hristos în lume. **Această misiune trebuie să îndeplinită nu agresiv, ci în mod liber, cu iubire și respect față de identitatea culturală a oamenilor și popoarelor** (s.n.)”⁶.*

Alături de aceste idei fundamentale despre identitatea și responsabilitatea Bisericii Ortodoxe vreau să adaug un alt pasaj din *Mesajul Sinodului* care subliniază importanța pe care Biserica o acordă dialogului teologic:

„Ca răspuns la datoria de a mărturisi Adevărul și credința ei apostolică, Biserica oferă o mare importanță **dialogului**, în principal cu creștinii eterodocși. În acest mod, și ansamblul lumii creștine poate cunoaște mai exact

⁴ Pentru documentele sinodale am folosit traducerea oficială a documentelor disponibilă pe site-ul basilica.ro la secțiunea specială dedicată acestui eveniment și reacțiilor pe marginea lui.

⁵ *Enciclica Sfântului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe*, I.2.

⁶ *Enciclica Sfântului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe*, II.6.

autenticitatea Tradiției Ortodoxe, valoarea învățaturii patristice, experiența liturgică și credința ortodocșilor. Dialogurile întreprinse de Biserica Ortodoxă nu implică niciodată compromisul în materie de credință”⁷.

Aceste afirmații sintetizează expunerile mai ample din două documente adoptate de Sfântul și Marele Sinod: *Misiunea Bisericii în lumea contemporană* și *Relațiile Bisericii Ortodoxe cu ansamblul lumii creștine*.

Nu voi insista asupra acestor documente, ci vreau doar să reținem următoarele idei de referință care se desprind din cuprinsul lor: (1) Biserica este responsabilă pentru trăirea autentică a experienței sale de către trupul eclezial. (2) Biserica este responsabilă pentru mărturia credibilă a adevărului înaintea tuturor oamenilor. (3) Credincioșii ortodocși sunt și trebuie să fie apostoli ai lui Hristos în lume. (4) Misiunea apostolică în lume trebuie să fie îndepărtată nu agresiv, ci în mod liber, cu iubire și respect față de identitatea culturală a oamenilor și a popoarelor. (5) Biserica acordă o mare importanță dialogului, în principal cu creștinii eterodocși. (6) Dialogurile întreprinse de Biserica Ortodoxă nu implică niciodată compromisul în materie de credință. Acestea sunt, așadar, o parte din obiectivele pe care, în mod explicit, prin cel mai înalt for, sub călăuzirea Duhului Sfânt, și le propune Biserica Ortodoxă în lumea contemporană⁸.

Trebuie să admitem faptul că Sfântul și Marele Sinod, precum și documentele redactate pe parcursul procesului presinodal, amendate și adoptate în cadrul lucrărilor sale au stârnit un viu interes, dar și reacții controversate.

⁷ *Mesaajul Sfântului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe*, 3.

⁸ Pentru aprofundări teologice cu privire la misiunea Bisericii în lumea contemporană vezi: Valer Bel, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană. Premisele Teologice*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004; Valer Bel, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană. Exigențe*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002. Pentru analizele legate de documentele Sfântului și Marelui Sinod vezi Cristian Sonea, „The Holy and Great Council of Crete: The Mission of the Orthodox Church in Today’s World and Relations of the Orthodox Church with the Rest of the Christian World. Two Ecumenical Documents?” in Alessandro Clemenzia e Giovanna Maria Porrino (Eds.), *La vita nello Spirito tra Oriente e Occidente. Un’unica via, due sentieri per rispondere alle sfide dell’oggi*, Nerbini, Firenze, 2020, ISBN 978-88-6434- 371-6, pp. 135-159; Cristian Sonea, *Teologia dialogului intercreștin. O introducere*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2017; Cristian Sonea, *Paradigme misionare. De la Edinburgh la Sinodul din Creta*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2016.

Este totuși de remarcat faptul că teologia academică, Facultățile de Teologie și teologii au acordat o atenție limitată atât procesului presinodal, cât și discuțiilor pe marginea documentelor sinodale. Sigur au existat unele manifestări dedicate Sfântului și Marelui Sinod, însă ele au avut mai degrabă o tentă de diseminare a problematicei sinodale și o prea puțină, în opinia noastră, abordare analitică⁹. Pe de altă parte, expunerea mediatică a acestor evenimente nu a depășit, de regulă, zona mediei ecleziale.

Reacțiile din mediile teologice neacademice, au fost însă extrem de critice și ele au scos la rampă o serie de voci insuficient cultivate teologic, incapabile să lectureze și să aprofundeze documentele teologice și lipsite de motivația de a recepta semnificația majoră a acestui eveniment. Au fost, adesea, reacțiile unor persoane „cu râvnă, dar fără cunoștință”. Și în aceste cazuri, reacțiile/răspunsurile teologilor au fost și rămân încă destul de timide.

Aceste reacții au scos în evidență curențe ale relațiilor dintre teologia academică și comunitatea ecleziastică în ansamblul ei: lipsa de implicare a teologilor în diseminarea și interpretarea rezultatelor dialogurilor interortodoxe și intercreștine; lipsa unei culturi a dialogului chiar și în rândul clericilor, absolvenți ai școlilor noastre teologice, ș.a..

Ca urmare a unor manifestări publice ale unor persoane, care, în duh lumesc și agresiv, au acuzat și calomniat pe ierarhii care au participat la Sinodul din Creta, Patriarhia Română, la 7 septembrie 2016, a emis un apel intitulat „Să păstrăm pacea și unitatea Bisericii”¹⁰. Documentul descrie comportamentul persoanelor needucate ecumenic: fanatici, aroganți, agresivi, incapabili de dialog, repetă idei și acuzații nefondate, judecă și calomniază. Pe de altă parte, în același document este definit și idealul pentru creștinul ortodox contemporan: lucid, realist, poate rămâne fidel Ortodoxiei și atunci când se află în dialog și cooperare cu alți creștini.

⁹ O excepție notabilă a fost Simpozionul Internațional *Sfântul și Marele Sinod: eveniment eshatologic sau normalitate canonică?* desfășurat la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca în perioada 25-28 aprilie 2017. Volumul simpozionului a fost publicat de pr. conf. univ. dr. Patriciu Vlaicu și asist. univ. dr. Răzvan Perșa (ed.), *Sfântul și Marele Sinod: eveniment eshatologic sau normalitate canonică ?*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2017.

¹⁰ Vezi textul pe site-ul <http://basilica.ro/sa-pastram-pacea-si-unitatea-bisericii>.

Acesta este, din punctul meu de vedere, obiectivul dimensiunii ecumenice a teologiei ortodoxe contemporane, iar în realizarea acestui obiectiv Facultățile de Teologie se cuvine să devină vârf de lance. Să educi și să formezi preoți și laici lucizi, realiști, fideli credinței și valorilor perene ale Ortodoxiei, capabili de dialog și dornici să coopereze în vederea împământării voii lui Dumnezeu constituie nu numai o datorie, ci reprezintă cu adevărat „arta artelor și știința științelor”¹¹.

Analiza anterioară ne confirmă o constatare a Natalliei Vasilevich, potrivit căreia nu mai este posibil să deconectăm dezvoltarea teologiei ortodoxe și a educației teologice de contextul ecumenic actual¹², rolul școlilor de teologie, a profesorilor și a studenților (indiferent de nivelul de studiu) în acest sens fiind unul major.

De fapt, acest lucru nu reprezintă o noutate. Nouă pare să fie stringența cu care se impune în mediul eclezial și academic actual. El a fost susținut încă din anul 1920 când prin Enciclica Patriarhiei Ecumenice¹³ se recunoștea importanța școlilor teologice, a profesorilor de teologie și a studenților, a schimbului de publicații teologice, în procesul de apropiere dintre Bisericile creștine.

Pe de altă parte, instituțiile teologice sunt deplin conștiente de aceste responsabilități, motiv pentru care, fie în actele lor de fondare, fie în documente care definesc misiunea și viziunea lor, sunt menționate obiective cum ar fi: informarea lumii creștine cu privire la cultul, învățătura, tradiția și teologia ortodoxă; favorizarea contactelor interortodoxe în vederea promovării unității ortodoxe; dezvoltarea spiritului ecumenic și cultivarea raporturilor

¹¹ Sfântul Grigore de Nazianz, *Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont sau Despre preoție*, XVI, în Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Efreim Sirul, *Despre preoție*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, p. 181.

¹² Natalia Vasilevich, „Ecumenical Dimension in the Orthodox Christian Education”, în Pantelis Kalaitzidis, Thomas Fitzgerald, Cyril Hoyorun, Aikaterini Pekridou, Nikolaos Asproulis, Dietrich Werner, Guy Liagre (eds), *Orthodox Handbook on Ecumenism. Resources for Theological Education*, p. 783.

¹³ „Encyclical of the Ecumenical Patriarchate, 1920, „Unto the Churches of Christ Everywhere””, în Gennadios Limouris, *Orthodox Visions of Ecumenism. Statements, Messages and Reports on the Ecumenical Movement, 1902-1992*, WCC Publications, Geneva, 1994, p. 10.

Ortodoxiei cu alte Biserici și confesiuni creștine și, prin aceasta, implicarea în realizarea unității creștine¹⁴.

În mediile ecumenice, au fost formulate mai multe documente programatice cu privire la dimensiunea ecumenică a educației teologice, fiind propuse trei moduri ale învățării bi-dimensionale: „învățarea despre celălalt”, „învățarea de la celălalt” și, în fine, dezideratul final „învățarea cu celălalt”¹⁵.

Într-un ghid practic pentru educația ecumenică elaborat încă din anul 1989 de către Consiliul Mondial al Bisericilor se preconizează că educarea orientată ecumenic va duce la următoarele rezultate: diverse grupuri sau persoane, bine înrădăcinate în credința, tradițiile și cultura lor, vor putea să își asume întâlniri oneste unul cu celălalt în fața lui Dumnezeu, să devină deschise și empatice față de bogăția și perspectivele altor biserici, căutând împreună să-l cunoască pe Dumnezeu, să descopere și să împlinească voia Sa în lume¹⁶.

Formulată altfel, finalitatea dezvoltării dimensiunii ecumenice a educației teologie este caracterizată de următoarele aspecte: transcende barierele dintre persoane și comunități, este orientată spre acțiune, se realizează în comunitate, presupune învățarea împreună, este interculturală și reprezintă un proces complex, social și religios deopotrivă¹⁷.

¹⁴ Pr. Viorel Ioniță, „Instituțiile Ortodoxe de învățământ teologic: factori determinanți pentru promovarea teologiei ortodoxe”, p. 161. Un exemplu în acest sens constituie documentul privind Misiunea și viziunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca care precizează: „Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca este un centru de educație și formare teologică ce are la bază Tradiția apostolică a Bisericii de Răsărit. Aceasta are conștiința necesității experienței duhovnicești în toate domeniile existenței umane, fapt pentru care încurajează o teologie vie și un mod dinamic de argumentație teologică, prin care să se descopere noi sensuri ale Adevărului neschimbat și unic, într-o încercare de a face accesibil conținutul Revelației omului contemporan. În acest sens are rolul de a forma sacerdoți și teologi laici pentru organismele bisericești, dar, în același timp, are capacitatea transiterii unei teologii de școală care să ofere instrumentele necesare unei lecturi teologice a realității și a medierii întâlnirii lumii cu Hristos Cel viu”. <http://ot.ubbcluj.ro/despre-noi/misiune-istoric/misiune-viziune>

¹⁵ Natalia Vasilevich, *Ecumenical Dimension in the Orthodox Christian Education*, pp. 784-787.

¹⁶ Dietrich Werner, „Magna Charta on ecumenical Formation in Theological Education in the 21st Century – A WCC/ETE Reference Document”, în Pantelis Kalaitzidis, Thomas Fitzgerald, Cyril Hoyorun, Aikaterini Pekridou, Nikolaos Asproulis, Dietrich Werner, Guy Liagre (eds), *Orthodox Handbook on Ecumenism. Resources for Theological Education*, p. 914.

¹⁷ Dietrich Werner, „Magna Charta on ecumenical Formation in Theological Education in the 21st Century – A WCC/ETE Reference Document”, p. 914.

Dietrich Werner, un teolog preocupat constant de educația teologică ecumenică, identifică trei tendințe majore care amenință educația teologică contemporană: fundamentalismul, confesionalismul și absența teologilor din sfera publică¹⁸.

Fundamentalismul este perceput ca o religiozitate morbidă¹⁹, confesionalismul devine provincialism denominațional, iar absența din sfera publică este un pas înapoi făcut de teologii puși în situația de a asuma poziții publice sau de a dialoga cu societatea sau unii cu alții.

Conștient de aceste realități, teologul american ortodox Thomas Fitzgerald formulează o serie de propuneri menite să consolideze formarea ecumenică, dar și să contribuie la înfăptuirea în contemporaneitate a obiectivelor Bisericii Ortodoxe menționate în prima parte a prezentării. El crede că în lumea de azi, teologia ortodoxă trebuie dezvoltată în relație cu celelalte tendințe teologice și în legătură cu preocupările societății. Creștinii ortodocși nu locuiesc pe insule. Nu ne putem băga capul în nisip. Nu putem deveni victime ale fanatismului și ale lipsei de înțelepciune. Tendința spre izolare și autosuficiență, la fel ca tendința de a evita problemele critice cu care se confruntă Biserica și societatea în care trăim sunt considerate nesănătoase. În cel mai autentic spirit patristic, teologii și teologia ortodoxă trebuie să abordeze preocupările contemporane și să răspundă chestiunilor de actualitate din perspectiva credinței apostolice. Pentru acesta teologii sunt chemați la o reflecție mai profundă, au nevoie de oportunități de a se întâlni și de a discuta pe marginea acestor preocupări. Nu în ultimul rând, reflecția teologică presupune o adâncire a relației personale cu Dumnezeu și trăirea acestei relații într-o comunitate de credință și slujire²⁰.

¹⁸ Dietrich Werner, „Magna Charta on ecumenical Formation in Theological Education in the 21st Century – A WCC/ETE Reference Document”, p. 916.

¹⁹ *Enciclica Sfântului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe*, VI, 17.

²⁰ Thomas FitzGerals, „Orthodox Theological Education and the Need for Ecumenical Formation – An Introduction”, în Pantelis Kalaitzidis, Thomas Fitzgerald, Cyril Hoyorun, Aikaterini Pekridou, Nikolaos Asproulis, Dietrich Werner, Guy Liagre (eds), *Orthodox Handbook on Ecumenism. Resources for Theological Education*, pp. 869-870.

Privite din perspectivă duhovnicească, într-un autentic etos patristic²¹, etapele prin care trebuie conjugată creația și formarea teologică în contemporaneitate presupun o mai amplă experiență a adevărului revelat de către teolog / formator; exprimarea experienței adevărului într-o manieră inteligibilă pentru societatea contemporană astfel încât experiența să nu rămână doar în registrul personal, ci să penetreze în spațiul comunitar; și, în fine, transmiterea dorinței de a experia și antrenarea în vederea experienței a celor aflați în perioada formativă în particular și, prin extensie, a întregului corp eclezial.

Revenind la Fitzgerald, acesta, referindu-se strict la dimensiunea ecumenică a formării teologice, identifică trei sarcini majore pentru teologii ortodocși: (1) au obligația de a informa la scară largă credincioșii ortodocși cu privire la progresul realizat în discuțiile teologice și la consensul obținut în cadrul dialogurilor ecumenice. Pentru a implica un număr cât mai mare de credincioși și de instituții teologice, temele dialogurilor, acordurile obținute, dificultățile și obiectivele acestor discuții teologice trebuie diseminate cu claritate printre tinerii teologi, printre clerici și laici. Aceasta va contribui la procesul de receptare a dialogurilor teologice de către întreaga Biserică. De asemenea, vor fi prevenite neînțelegerile și răstălmăcirile dialogurilor ecumenice. (2) Au obligația de a răspândi spre întreaga comunitate bisericească și spre instituțiile teologice o imagine precisă a dezvoltărilor care au avut loc în lumile teologice catolice și protestante. Celelalte biserici trebuie studiate cu integritate. Aceasta presupune onestitate și smerenie. Există dezvoltări critice în lumea teologică, atât pozitive, cât și negative, care însă trebuie prezentate onest și trebuie analizate. La fel, documentele rezultate în urma dialogurilor bilaterale. (3) Cultivarea relațiilor personale între teologii aparținând unor tradiții diferite. Prin intermediul acestor relații personale se creează cadrul propice pentru manifestarea trinomialului educațional ecumenic: învățare despre, învățarea de la și învățare cu partenerul de dialog sau de studiu²².

Această analiză contextuală ne conduce la câteva concluzii, adevărate teme de reflecție pentru orice teologi contemporani: (1) În mediul actual

²¹ Vezi considerațiile lui Stylianos Papadopoulos cu privire la etapele succesive în opera părintelui și învățătorului bisericesc în *Patrologie*, vol. I, trad. lect. Dr. Adrian Marinescu, Ed. Bizantină, București, 2006, pp. 46-48.

²² Thomas Fitzgerald, „Orthodox Theological Education and the Need for Ecumenical Formation – An Introduction”, pp. 870-871.

secularizant și globalizant, teologia ortodoxă este chemată să dezvolte o teologhisire „pescărească”, adresată oamenilor de pretutindeni. (2) Vocația teologiei ortodoxe este una ecumenică. Ea nu este o teologie confesională, ci teologia Bisericii Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică. (3) Teologia ortodoxă dezvoltând dimensiunea sa ecumenică poate să evite capcana fundamentalismului, confesionalismului și pasivismului. (4) Formarea în vederea dialogului corespunde înrădăcinării în credință, în tradiția și experiența propriei Biserici, iar dialogul nu presupune compromisul în materie de credință. (5) Teologia contemporană este chemată să fie contextuală, ancorată în tradiția patristică și racordată la preocupările și căutările societății contemporane. (6) Misiunea, mărturia, în lumea contemporană nu poate fi realizată decât în dialog. (7) Teologul, clericul și laicul contemporan, deopotrivă, ar trebui să aibă: minte luminată, voință disciplinată și inimă deschisă.

Având în vedere aceste aspecte, considerăm mai mult decât inspirate cuvintele unui teolog contemporan: „teologia are o întreită orientare: spre trecut, prezent și viitor și manifestă o întreită fidelitate și responsabilitate: a) față de Tradiția apostolică, b) față de generația actuală de credincioși și c) față de viitorul eshatologic al lumii, îndrumând pe credincioși spre împlinirea și desăvârșirea lor în împărăția lui Dumnezeu. Neîmplinirea uneia dintre aceste fidelități și responsabilități, dă naștere unei teologii unilaterale, ineficiente și chiar dăunătoare pentru viața și slujirea Bisericii în lume”²³. Lucrarea de față este un exemplu excelent de asumare a acestor deziderate.

Relațiile dintre Ortodocși și Romano-Catolici la începutul mileniului al III-lea

Relațiile dintre confesiunile creștine, în general, au cunoscut pe parcursul secolului al XX-lea o dinamică fără precedent. Dialogul teologic înfiripat în a doua jumătate a secolului a creat premisele unor noi întâlniri fecunde și dătătoare de speranță pentru unitatea creștinilor. Acest lucru este evident și în cazul relațiilor dintre ortodocși și romano-catolici. Pornind de la realizările dialogului teologic anterior, pe parcursul ultimilor ani, primii din noul mileniu, s-au înregistrat progrese semnificative care merită să fie evidențiate, cu

²³ Valer Bel, *Teologie și Biserică*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2008, p. 25.

atât mai mult cu cât fiecare pas făcut pe calea dialogului este, în definitiv, un pas spre unitate. Pe de altă parte, dezideratul unității, pentru creștinii aflați sub presiunea teribilă a secularizării accentuate și a ideologiilor care întrețin această presiune, a început să fie perceput dincolo de dimensiunea sa relațională și instituțională. A devenit imperios necesar să fie afirmată o unitate a mărturisirii credinței și a asumării valorilor religioase și morale imuabile pentru noi, creștinii, într-o lume care se manifestă într-o manieră incluzivă provocatoare, dar care, în mod paradoxal, provoacă și exclude, tocmai identitatea creștină și detestă formele de manifestare publică ale acesteia.

Din acest punct de vedere, orice lucrare de specialitate care evidențiază dorința de unitate, care consemnează căile concrete pe care Bisericele creștine le explorează în căutarea unității pierdute și care fixează punctele de reper, rezultatele concrete ale interacțiunilor dialogale, care conferă încredere că prin dialog se pot apropia persoane, comunități și instituții merită să fie apreciată și realizarea ei să fie receptată în primul rând ca o oportunitate de a înțelege propria identitate, notele esențiale ale acesteia, de a exersa dialogul și de a deveni parte a mărturiei spre unitate. Chiar dacă ar fi să privim lucrarea părintelui Cosmin Biriș doar din această perspectivă generală, tot ar trebui să apreciem importanța și relevanța acesteia pentru cercetarea teologică actuală.

Redactată și susținută ca teză de doctorat în teologie la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj Napoca, lucrarea de față, răspunde exigențelor teologice pe care le-am evidențiat în prima parte a textului nostru și oferă un studiu de caz atât asupra modului în care evoluează dialogul teologic interconfesional contemporan, cât și asupra modului în care el poate fi reflectat în teologia academică.

Consemnarea într-o manieră diacronică a evenimentelor, a personalităților care au determinat evoluția relațiilor dintre Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică într-o perioadă de timp bine delimitată, a contextului în care s-au derulat aceste interacțiuni și a factorilor obiectivi și subiectivi care au determinat aceste conexiuni, punerea la dispoziția celor interesați a suportului documentar necesar receptării pe termen mediu și lung a importanței lor pentru istoria Bisericii sunt motive serioase care, din nou, pledează pentru importanța specifică a acestei lucrări pentru istoriografia bisericească.

Există însă și alte motive întemeiate care atrag atenția asupra acestei lucrări. Am în vedere faptul că, pentru prima dată în literatura teologică

interacțiunile instituționale dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică sunt abordate într-o manieră unitară, dintr-o triplă perspectivă: dialogul teologic bilateral oficial, întâlnirile între patriarhi ortodocși și papi, și, nu în ultimul rând, luări de poziții comune cu privire la aspecte ale vieții cotidiene marcate, așa cum am menționat, de secularizare, de tensiuni politice cu implicații religioase în creștere și de un profund zbulcium identitar.

Lucrarea părintelui Cosmin-Florin Biriș este structurată pe trei părți, precedate de introducerea metodologică, urmate de concluzii, bibliografie și anexe. Apreciem structura clară a lucrării, în consonanță deplină cu obiectivele și scopul asumat de autor. Această structură îl ajută pe cititor să urmărească pașii concreți de relaționare și de apropiere a celor două Biserici, pași realizați în perioada contemporană.

În Introducere, după creionarea unui cadru general de înțelegere a condiției istorice a relațiilor inter-eleziiale dintre Răsărit și Apus, este expusă motivația optimistă care a stat în spatele alegerii temei. Pledoaria autorului cu privire la importanța subiectului este convingătoare. Obiectivul, scopul și metodologia sunt clar formulate. De asemenea, sunt evidențiate, chiar dacă succint, stadiul cercetărilor cu privire la acest subiect, precum și limitele pe care le înregistrează abordarea dintr-o perspectivă istorică și analitică a unui subiect de istorie contemporană recentă. *Obiectivul* tezei care stă la baza lucrării este acela de a prezenta într-o manieră unitară direcțiile majore pe care se dezvoltă relațiile dintre ortodocși și romano-catolici la începutul noului mileniu, precum și, foarte important, dinamica acestor relații. *Scopul* este acela de a demonstra că prin dialog cele două lumi, respectiv cea ortodoxă și cea romano-catolică – Bisericile pe care ele le întrupează – se pot cunoaște mai bine, se pot apropia mai mult, se pot înțelege pe ele însele mai bine; pot găsi soluții în chip evanghelic și în duhul Sfinților Părinți; au capacitatea să învețe din lecțiile dureroase ale istoriei și sunt dornice să vindece rănille trecutului; sunt capabile să formuleze răspunsuri comune la provocările accentuate ale unei lumi care își caută o nouă identitate.

Pe de altă parte, *scopul* acestei lucrări este și acela de a oferi o imagine de ansamblu a modului în care dialogul se poartă, *cine* sunt cei angajați efectiv în dialog, *care* este modul în care se desfășoară lucrările/întâlnirile de dialog, *unde* au avut loc aceste întâlniri, *ce* teme au fost puse în dezbatere, *când* se pot organiza întâlnirile, *cum* se poartă discuțiile și se iau deciziile, *care* sunt

consecințele și *cum* sunt receptate aceste întâlniri de dialog. Pornind de aici, lucrarea se dorește a fi creatoarea unei deschideri spre o receptare aprofundată, în care Documentele oficiale adoptate la întâlnirile comisiilor de dialog, precum și Declarațiile semnate de papi și patriarhi să fie analizate de teologi din diferite arii ale cercetării teologice. Reținem din această parte introductivă câteva premise subiective de la care pleacă autorul în redactarea lucrării sale: speranța redobândirii unității, nevoia de dialog chiar și atunci când finalitatea concretă pare iluzorie, distanța dintre Răsărit și Apus nu este chiar atât de categorică și nici ireconciliabilă, iar din punct de vedere metodologic apreciem dorința de a evita capcana abordării confesionale și intenția de a se lăsa călăuzit în demersul de cercetare de exigențele unei abordări istorice obiective.

Partea I este dedicată prezentării dialogului teologic oficial dintre ortodocși și romano-catolici în cadrul Comisiei mixte internaționale pentru dialog teologic între Bisericile Ortodoxe și cea Catolică (numită convențional de către autor Comisia mixtă de dialog). Sunt decriptate premisele dialogului, primele forme de instituționalizare, structura și componența organismului de dialog. De asemenea, sunt prezentate sintetic întâlnirile Comisiei și documentele adoptate în secolul al XX-lea. Spațiu extins este alocat prezentării celor opt întruniri ale Comisiei mixte care au avut loc între anii 2000 și 2023, documentelor adoptate la aceste întruniri (Ravena, 2007, Chieti, 2016, Alexandria, 2023), precum și comunicatelor oficiale ale celorlalte întâlniri. Modelul analitic este unul unitar pentru fiecare întâlnire a comisiei mixte de dialog: participanți, desfășurare, documente, receptare.

Lecturând lucrarea se pot naște întrebări firești, justificate, referitoare la motivul pentru care sunt prezentate, pe de o parte, întâlnirile Comisiei de dialog teologic oficial din a doua jumătate a secolului XX, când aria temporală setată în titlu vizează începutul secolului XXI, sau de ce este invocată și sunt analizate contribuțiile dialogului teologic purtat într-un for regional, cu caracter consultativ, consultări teologice girate de episcopii ortodocși și romano-catolici din Statele Unite. Răspunsurile la aceste întrebări nu sunt greu de intuit și ele se regăsesc, de fapt, în carte: dialogul teologic oficial în cadrul unei comisii mixte în care sunt reprezentate Bisericile Ortodoxe Autocefale și Biserica Romano-Catolică a început în mileniul trecut, în ultimele două decade din secolul XX având loc șapte întruniri oficiale ale comisiei de

dialog. Într-o abordare istorică, așa cum este cercetarea de față, recursul la evenimentele din trecut care determină și condiționează, evenimentele supuse analizei este firesc, obligatoriu chiar, pentru integrarea aspectelor curente într-un context care le face inteligibile. În altă ordine de idei, chiar dacă, până în acest moment, prezentării acestor întâlniri le-a fost dedicată o altă teză de doctorat, modelul analitic pe care candidatul îl aplică acestor întâlniri de dialog este nou, în concordanță cu metodologia cercetării de față.

Referitor la consultațiile teologice de peste Ocean între ortodocși și romano-catolici (nu sunt singurele de acest fel, dar sunt cele mai vizibile și au deja o tradiție), așa cum demonstrează cu succes părintele Biriș, rolul lor este cel puțin dublu: testează limitele și sensibilitățile legate de temele supuse dialogului oficial, iar pe de altă parte constituie mediul în care sunt receptate cel mai rapid rezultatele dialogului teologic oficial.

Din această parte a lucrării se desprinde o observație foarte importantă pentru fotografia de moment a lumii ortodoxe. Dialogul teologic bilateral a scos la iveală faptul că temele aflate pe agenda discuțiilor dintre ortodocși și romano-catolici nu sunt abordate într-o manieră unitară de către Bisericile Ortodoxe Autocefale, de multe ori întrunirile Comisiei de dialog mixt fiind medii de dispută interortodoxă prelungită și motivată, adesea, de considerente geopolitice.

Partea a II-a prezintă întâlnirile dintre papi și patriarhi derulate din anul 2000 până în prezent. Nu sunt prezentate toate aceste întâlniri, ci doar cele care au determinat evoluțiile relațiilor dintre ortodocși și romano-catolici, respectiv cele în cadrul cărora s-au adoptat declarații sau documente comune cu impact imediat și semnificativ în relațiile dintre cele două Biserici.

O importanță deosebită este acordată întâlnirilor dintre Patriarhii Bisericii Ortodoxe Române și Papi. Autorul surprinde foarte bine, caracterul ecumenic al întâlnirilor dintre papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul Teoctist, la București (1999) și Vatican (2002) și dimensiunea preponderent pastorală a vizitei papei Francisc în România (2019).

Autorul se oprește doar asupra a trei întâlniri dintre Patriarhul Ecumenic Bartolomeu I și pontiful roman. De fapt, este aleasă cea mai importantă întâlnire a patriarhului Bartolomeu I cu papa Ioan Paul al II-lea (Vatican, 2004), cu papa Benedict al XVI-lea (Fanar, 2006) și, respectiv cu papa Francisc

(Ierusalim, 2014). Elementul comun, în logica lucrării de față, al acestor întâlniri a fost adoptarea unor documente care au scos din impas dialogul teologic purtat în cadrul Comisiei mixte și au impulsionat lucrările acesteia.

Este de remarcat o observație a autorului cu privire la întâlnirile dintre Roma și Constantinopol, dintre papă și patriarh, și anume că în această perioadă aceste întâlniri au devenit firești, ele reflectă o stare de normalitate în relațiile dintre cele două Biserici surori, fapt pentru care atenția publică asupra acestor întâlniri s-a diminuat considerabil.

În anul 2016 relațiile dintre ortodocși și romano-catolici au înregistrat o premieră. Este vorba despre întâlnirea de pe aeroportul din Havana, la 12 februarie, între papa Francisc și Patriarhul Kiril al Moscovei, prima întâlnire de acest fel din istorie între un pontif roman și un patriarh moscovit. Întâlnirea, foarte bine pregătită la nivel diplomatic eclezial, s-a bucurat de o mediatizare la scară largă și a rămas importantă și datorită semnării unui document comun în care sunt formulate poziționări relevante față de o multitudine de aspecte ale vieții religioase, sociale și politice contemporane.

Tot în anul 2016, a avut loc o întâlnire între papa Francisc și patriarhul Georgiei la Tibilisi, în timpul unei turneu al papei derulat pe o perioadă de 3 zile în Caucaz, această vizită nefiind încununată de adoptarea unei declarații comune, nu a fost inclusă de autor în prezenta lucrare.

În schimb, părintele Biriș analizează vizita papei Francisc în Bulgaria (2019) și întâlnirea sa cu patriarhul Neofit. Motivul pentru care este reținută în analiză această vizită, chiar dacă în timpul ei nu s-a înregistrat nici prima și nici singura întâlnire dintre un patriarh bulgar și papa în mileniul acesta, este determinat de răceala cu care a fost primit suveranul pontif la Sofia, momentul în care acesta se roagă singur, în tăcere, în catedrala „Sf. Alexandru Nevski” rămânând unul emblematic.

Partea a III-a a lucrării este importantă din două puncte de vedere: pe de o parte pentru că identifică o serie de realități cotidiene asupra cărora Bisericile creștine au considerat necesar să se poziționeze, iar pe de altă parte pentru că poziționările analizate indică atât capacitatea Bisericilor de a dialoga, cât și aceea de a formula răspunsuri comune la aceste problemele concrete ale societății globale. De fapt, această parte oferă cel mai bun argument cu privire la

nevoia de unitate. În fața unor probleme comune, doar un răspuns unitar și coerent poate genera reacții în mediile în care acesta se propagă.

Foarte inspirat, autorul a ales ca teme de referință: conflictele armate, terorismul, libertatea religioasă, migrația, instituția familiei, tinerii, fenomenul secularizării, dilemele bioetice referitoare la începutul și sfârșitul vieții, consumerismul și responsabilitatea față de mediu. Asupra acestor teme care se află frecvent pe agenda politică, socială și religioasă globală, Bisericile au asumat prin vocea înțâistătorilor o perspectivă creștină, care nu ar trebui eludată de decidenții politici.

Concluziile finale reunesc într-o manieră sintetică setul de concluzii preliminare, de etapă, formulate foarte bine la finalul fiecărei părți a lucrării.

Bibliografia este relevantă și de maximă noutate, remarcăm prezența consistentă a resurselor on-line, pe deplin justificată, pentru un subiect de istorie contemporană a cărui desfășurare a fost puternic ilustrată într-o media digitalizată și în audio-vizual.

Anexele lucrării sunt, de asemenea, foarte importante. Ele au valoare de mărturie și valențe de document, întrucât sunt interviuri realizate de candidat cu participanți direct la dialogul teologic mixt. Episcopul ortodox Petroniu Florea, episcopul greco-catolic Florentin Crihălmeanu și pr. conf. univ. dr. Patriciu Vlaicu, toți membri (în anumite perioade) ai Comisiei internaționale mixte pentru dialog teologic între Bisericile Ortodoxe și cea Catholică au răspuns la o serie de întrebări adresate de autor care ilustrează, în esență, realitățile conturate pe modelul analitic al tezei.

Închei această introducere cu un îndemn și cu o speranță. Îndemnul este acela de a aprecia orice pledoarie pentru dialog și de a susține efortul mărturiei creștine comune. Speranța pe care o nutresc este aceea că lucrarea de față poate dovedi că drumul dialogului, chiar dacă este anevoios și necesită mult efort, este necesar să existe, este obligatoriu să continue și este de dorit să aibă timp prielnic să rodească întru bucuria cunoașterii și împlinirii vocii lui Hristos.

Pr. prof. univ. dr. habil. Gabriel-Viorel Gârdan

Pr. Dr. Cosmin-Florin Biriș este absolvent al Facultății de Teologie Ortodoxă (Cluj-Napoca) și al Facultății de Drept (Cluj-Napoca). De asemenea, a absolvit cursul de masterat în domeniul Drept public. În anul 2024 a obținut doctoratul în teologie cu teza care face posibilă publicarea acestui volum.

ISBN: 978-606-37-2384-1